ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (DRUHÉHO SENÁTU)

25. listopadu 2010 *

Ve věci C-429/09,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 234 ES, podaná rozhodnutím Verwaltungsgericht Halle (Německo) ze dne 30. září 2009, došlým Soudnímu dvoru dne 30. října 2009, v řízení

Günter Fuß

proti

Stadt Halle,

* Jednací jazyk: němčina.

SOUDNÍ DVŮR (druhý senát),

ve složení J. N. Cunha Rodrigues, předseda senátu, A. Arabadžev, A. Rosas, U. Lõhmus a A. Ó Caoimh (zpravodaj), soudci

generální advokát: P. Mengozzi,
vedoucí soudní kanceláře: B. Fülöp, rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 2. září 2010,

s ohledem na vyjádření předložená:

– za G. Fuße M. Geißlerem, Rechtsanwalt,

– za Stadt Halle T. Brümmerem, Rechtsanwalt,

– za německou vládu J. Möllerem a C. Blaschkem, jako zmocněnci,

– za Evropskou komisi V. Kreuschitzem a M. van Beekem, jako zmocněnci,

s přihlédnutím k rozhodnutí, přijatému po vyslechnutí generálního advokáta, rozhodnout věc bez stanoviska,

vydává tento

Rozsudek

1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká výkladu směrnice Rady 93/104/ES ze dne 23. listopadu 1993 o některých aspektech úpravy pracovní doby (Úř. věst. L 307, s. 18; Zvl. vyd. 05/02, s. 197), ve znění směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/34/ES ze dne 22. června 2000 (Úř. věst. L 195, s. 41; Zvl. vyd. 05/04, s. 27, dále jen „směrnice 93/104"), jakož i směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/88/ES ze dne 4. listopadu 2003 o některých aspektech úpravy pracovní doby (Úř. věst. L 299, s. 9; Zvl. vyd. 05/02, s. 197).

2 Tato žádost byla podána v rámci sporu mezi G. Fuβem a jeho zaměstnavatelem, Stadt Halle, ve věci návrhu na kompenzaci, který podal z důvodu nadměrné délky pracovní doby, kterou odpracoval v rámci služby vykonávané u Stadt Halle jakožto hasič.

Právní rámec

Právní úprava Unie

Směrnice 93/104

3 Článek 1 směrnice 93/104, nadepsaný „Předmět a oblast působnosti“ stanoví ve svém odstavci 1 a 2 písm. a) následující:

„1. Tato směrnice stanoví minimální požadavky na bezpečnost a ochranu zdraví pro úpravu pracovní doby.

2. Tato směrnice se vztahuje na

a) minimální doby denního odpočinku, odpočinku v týdnu a dovolené za kalendářní rok, na přestávky a maximální týdenní pracovní dobu“.

4 Článek 2 této směrnice nadepsaný „Definice“ stanoví:

„Pro účely této směrnice:

1) ‚pracovní dobou‘ se rozumí jakákoli doba, během níž pracovník pracuje, je k dispozici zaměstnavateli a vykonává svoji činnost nebo povinnosti, v souladu s vnitrostátními právními předpisy nebo zvyklostmi;

[…]“

5 Článek 6 uvedené směrnice nazvaný „Maximální délka týdenní pracovní doby“ stanoví:

„Členské státy přijmou nezbytná opatření k zajištění toho, aby v souladu s potřebou chránit bezpečnost a zdraví pracovníků:

1) byla délka týdenní pracovní doby omezena právními nebo správními předpisy nebo kolektivními smlouvami nebo dohodami mezi sociálními partnery;

2) nepřekračovala průměrná délka pracovní doby pro každé období sedmi dnů včetně přesčasů 48 hodin.“

6 Podle článku 16 bodu 2 směrnice 93/104 mohou členské státy pro použití maximální délky týdenní pracovní doby upravené v jejím článku 6 stanovit referenční období nepřesahující čtyři měsíce, s výhradou odchylek upravených v článku 17 této směrnice. Nicméně, podle odstavce 4 tohoto článku nesmí mít tato možnost odchýlit se od uvedeného článku 16 bodu 2 za následek stanovení referenčního období přesahujícího šest měsíců, nebo, v případě, že jsou tato referenční období stanovena v kolektivních smlouvách nebo dohodách uzavřených mezi sociálními partnery, dvanáct měsíců.

7 Článek 18 odst. 1 směrnice 93/104 zní následovně:

„1. a) Členské státy přijmou právní a správní předpisy nezbytné pro dosažení souladu s touto směrnicí do 23. listopadu 1996 nebo zajistí, aby do tohoto dne byla přijata nezbytná opatření dohodou sociálních partnerů, přičemž členské státy jsou povinny přijmout všechna nezbytná opatření, která jim umožní kdykoli zaručit výsledky uložené touto směrnicí.

b) i) Členské státy však mají možnost neuplatňovat článek 6 při dodržování obecné zásady bezpečnosti a ochrany zdraví pracovníků a za předpokladu, že přijmou nezbytná opatření k zajištění toho, aby:

– žádný zaměstnavatel nevyžadoval, aby pracovník pracoval déle než 48 hodin během období sedmi dnů, vypočteného jako průměr pro referenční období uvedené v čl. 16 bodě 2, bez předchozího souhlasu pracovníka s vykonáváním takové práce,

– žádnému pracovníkovi nevznikla ze strany zaměstnavatele újma, protože nesouhlasí s takovou prací,

– zaměstnavatel vedl aktualizované záznamy o všech pracovnících, kteří vykonávají takovou práci,

– záznamy byly dány k dispozici příslušným orgánům, které mohou z důvodů spojených s bezpečností práce nebo ochranou zdraví pracovníků zakázat nebo omezit možnost překročení maximální týdenní pracovní doby,

– zaměstnavatel poskytl příslušným orgánům na jejich žádost informace o případech, kdy pracovníci dali souhlas k práci přesahující 48 hodin v období sedmi dnů, vypočtené jako průměr pro referenční období uvedené v čl. 16 bodě 2.

[…]“

Směrnice 2003/88

8 Jak vyplývá z jejího prvního bodu odůvodnění, směrnice 2003/88 kodifikuje z důvodu jasnosti ustanovení směrnice 93/104.

9 Článek 1 směrnice 2003/88 nazvaný „Předmět a oblast působnosti“ stanoví:

„1. Tato směrnice stanoví minimální požadavky na bezpečnost a ochranu zdraví pro úpravu pracovní doby.

2. Tato směrnice se vztahuje na:

a) minimální doby denního odpočinku, odpočinku v týdnu a dovolenou za kalendářní rok, na přestávky a maximální týdenní pracovní dobu a

[…]“

10 Článek 2 bod 1 této směrnice nadepsaný „Definice“ stanoví:

„Pro účely této směrnice se rozumí:

1. ‚pracovní dobou‘: jakákoli doba, během níž pracovník pracuje, je k dispozici zaměstnavateli a vykonává svou činnost nebo povinnosti v souladu s vnitrostátními právními předpisy nebo zvyklostmi.“

11 Článek 6 této směrnice s názvem „Maximální délka týdenní pracovní doby“ stanoví:

„Členské státy přijmou nezbytná opatření, aby v souladu s potřebou chránit bezpečnost a zdraví pracovníků:

a) byla délka týdenní pracovní doby omezena právními a správními předpisy nebo kolektivními smlouvami nebo dohodami mezi sociálními partnery;

b) nepřekračovala průměrná délka pracovní doby pro každé období sedmi dnů včetně přesčasů 48 hodin.“

12 Podle článku 16 směrnice 2003/88 mohou členské státy pro použití maximální délky týdenní pracovní doby upravené v jejím článku 6 stanovit referenční období nepřesahující čtyři měsíce, s výhradou odchylek stanovených v článcích 17 a 18 této směrnice. Nicméně, podle prvního a druhého pododstavce článku 19 této směrnice nesmí mít tato možnost odchýlit se od uvedeného článku 16 za následek stanovení referenčního období přesahujícího šest měsíců nebo, pokud jsou referenční období stanovena v kolektivních smlouvách nebo dohodách uzavřených mezi sociálními partnery, dvanáct měsíců.

13 Článek 22 odst. 1 první pododstavec uvedené směrnice stanoví:

„Členský stát má možnost neuplatňovat článek 6 při dodržování obecných zásad ochrany bezpečnosti a zdraví pracovníků a za předpokladu, že přijme nezbytná opatření, aby:

a) žádný zaměstnavatel nevyžadoval, aby pracovník pracoval déle než 48 hodin v období sedmi dnů, vypočteného jako průměr pro referenční období uvedené v čl. 16 písm. b), bez předchozího souhlasu pracovníka s vykonáváním takové práce;

b) žádnému pracovníkovi nevznikla ze strany zaměstnavatele újma, protože nesouhlasí s takovou prací;

c) zaměstnavatel vedl aktualizované záznamy o všech pracovnících, kteří vykonávají takovou práci;

d) byly tyto záznamy dány k dispozici příslušným orgánům, které mohou z důvodů spojených s bezpečností práce nebo ochranou zdraví pracovníků zakázat nebo omezit možnost překročení maximální týdenní pracovní doby;

e) zaměstnavatel poskytl příslušným orgánům na jejich žádost informace o případech, kdy pracovníci dali souhlas k práci přesahující 48 hodin v období sedmi dnů, vypočteného jako průměr pro referenční období uvedené v čl. 16 písm. b).“

14 Podle čl. 27 odst. 1 směrnice 2003/88 se směrnice 93/104/ES zrušuje, aniž jsou dotčeny závazky členských států týkající se lhůt pro provedení.

15 Směrnice 2003/88 vstoupila podle svého článku 28 v platnost dne 2. srpna 2004.

Vnitrostátní právní úprava

16 Nařízení spolkové země Sasko-Anhaltsko o pracovní době úřednic a úředníků hasičské technické služby měst a obcí země Sasko-Anhaltsko (Verordnung über die Arbeitszeit der Beamtinnen und Beamten im feuerwehrtechnischen Dienst der Städte und Gemeinden des Landes Sachsen-Anhalt) ze dne 7. října 1998 (dále jen „ArbZVO-FW 1998"), které bylo v platnosti do 31. prosince 2007, stanovilo ve svém § 2 odst. 1 toto:

„Běžná délka pracovní doby úředníků pracujících na směny, jejichž týdenní činnost je vykonávána převážně v rámci pohotovostní služby, činí v průměru 54 hodin. […]"

17 S účinností od 1. ledna 2008 bylo ArbZVO-FW 1998 nahrazeno ArbZVO-FW ze dne 5. července 2007 (dále jen „ArbZVO-FW 2007").

18 ArbZVO-FW 2007 ve svém § 2 odst. 1 stanoví:

„Běžná délka týdenní pracovní doby úředníků činí včetně přesčasů v ročním průměru 48 hodin."

19 Ustanovení § 4 téhož ArbZVO-FW 2007, nadepsaného „Individuální ujednání", zní následovně:

„1. Při dodržení obecných zásad bezpečnosti a ochrany zdraví může délka pracovní doby v případě práce na směny přesáhnout průměrnou běžnou délku týdenní pracovní doby, stanovenou v § 2 odst. 1, pokud s tím dotčené osoby souhlasí a zaměstnavatel to prokáže.

2. Souhlas uvedený v odstavci 1 může být ve lhůtě šesti měsíců odvolán. Dotčené osoby o tom musí být písemně informovány."

20 Ustanovení § 72 odst. 3 zákona o veřejné službě spolkové země Sasko-Anhaltsko (Beamtengesetz Land Sachsen-Anhalt) ve znění platném v době rozhodné z hlediska skutkového stavu v původním řízení, stanoví, že u pohotovostní služby může být pracovní doba prodloužena v závislosti na služebních potřebách, avšak nesmí překročit 54 hodin týdně.

Spor v původním řízení a předběžné otázky

21 Günter Fuß je od 10. května 1982 zaměstnancem Stadt Halle. V roce 1998 byl jmenován úředníkem do služební hodnosti vrchního referenta („Oberbrandmeister“) a s účinností od 15. prosince 2005 do služební hodnosti hlavního referenta („Hauptbrandmeister“).

22 Až do 4. ledna 2007 pracoval G. Fuß v hasičské zásahové službě „protipožární ochrany“ Stadt Halle jako velitel posádky hasičského vozidla. Jeho rozpis služeb stanovoval průměrnou délku týdenní pracovní doby v rozsahu 54 hodin, která zahrnovala směny v délce 24 hodin. Každá tato směna, v rámci které musí být hasič přítomen na požární stanici, sestává z aktivní služby a pracovní pohotovosti, která může být případně přerušena zásahovou činností.

23 Günter Fuß požádal dopisem ze dne 13. prosince 2006, v němž odkázal na usnesení Soudního dvora ze dne 14. července 2005, Personalrat der Feuerwehr Hamburg (C-52/04, Sb. rozh. s. I-7111), aby již v budoucnu jeho týdenní pracovní doba nepřesahovala maximální průměrnou délku 48 hodin stanovenou v čl. 6 písm. b) směrnice 2003/88. V tomto dopise G. Fuß rovněž uplatnil nárok na kompenzaci za přesčasové hodiny, které odpracoval v rozporu s platnou právní úpravou v období od 1. ledna 2004 do 31. prosince 2006, a to buď ve formě poskytnutí náhradního volna nebo náhrady za odpracované přesčasové hodiny.

24 Rozhodnutím ze dne 2. ledna 2007 přikročilo Stadt Halle k nucenému převedení G. Fuße na jinou práci, a to do řídící centrály zásahové služby na dobu přibližně dvou let s odůvodněním, že takové převedení je nezbytné z důvodů organizace služby. Toto rozhodnutí bylo předmětem rozsudku ze dne 14. října 2010, Fuß (C-243/09, Sb. rozh. s. I-9849).

25 Rozhodnutím ze dne 20. března 2007 zamítlo Stadt Halle žádost G. Fuße o kompenzaci za dobu od 1. ledna 2004 do 31. prosince 2006 a odkázalo při tom na usnesení Oberverwaltungsgericht des Landes Sachsen-Anhalt ze dne 17. října 2006, podle kterého vzniká právo na kompenzaci ve formě náhradního volna až v den, kdy byla v tomto smyslu podána žádost. Stadt Halle naopak vyhovělo žádosti G. Fuße o kompenzaci ve formě náhradního volna za službu vykonanou přesčas od ledna 2007. Jelikož je však maximální délka týdenní pracovní doby žalobce po jeho převedení na jinou práci dodržována, nemohla mu být za toto období přiznána žádná finanční kompenzace, a to ani ve formě náhrady újmy nebo z titulu „nároku na odstranění škodlivých následků".

26 Rozhodnutím ze dne 25. dubna 2007 zamítlo Stadt Halle námitku podanou G. Fußem proti uvedenému zamítavému rozhodnutí ze dne 20. března 2007 a uvedlo, že i když má G. Fuß nárok požadovat zastavení porušování práva Unie, které spočívá v překračování průměrné délky týdenní pracovní doby v délce 48 hodin, platí to pouze pro období od konce měsíce podání žádosti, protože každý úředník musí svému zaměstnavateli jeho protiprávní jednání předem vytknout.

27 Verwaltungsgericht Halle, u něhož byla podána žaloba proti těmto zamítavým rozhodnutím ze dne 20. března a 25. dubna 2007, má za to, že G. Fuß nemá na základě vnitrostátního práva žádný nárok na kompenzaci ve formě náhradního volna ani práva na náhrady za přesčasové hodiny, které odpracoval. Nárok na uvolnění ze služby v celkové délce odpracovaných přesčasů nemá totiž podle tohoto soudu žádný základ ve vnitrostátním právu. Günter Fuß nemá ani nárok na odměnu za přesčasové hodiny, jelikož mu nebylo nařízeno práci přesčas jako takovou vykonávat.

28 Podle uvedeného soudu může nárok na uvolnění ze služby podle vnitrostátních právních předpisů vyplývat pouze ze zásady dobré víry ve smyslu § 242 občanského zákoníku (Bürgerliches Gesetzbuch, dále jen „BGB“). Tento nárok nicméně předpokládá, že dotyčný úředník zaslal svému zaměstnavateli žádost, aby byl zaměstnáván pouze po dobu stanovenou zákonem. V takovém případě lze kompenzaci poskytnout až za pracovní dobu, která byla protiprávně nařízena po podání uvedené žádosti.

29 Předkládající soud se nicméně táže, zda nárok na kompenzaci nelze vyvodit ze směrnice 2003/88. Požadavek předchozí žádosti adresované zaměstnavateli totiž podle jeho názoru omezuje praktickou účinnost práva Unie na případy, kdy se úředníci domáhají dodržování tohoto práva, což představuje pobídku k takovým jednáním, jaká jsou předmětem věci v původním řízení, která spočívají v tom, že je právo Unie respektováno pouze v případě, kdy se jeho dodržování vyžaduje. Krom toho v projednávaném případě Stadt Halle oznámilo, že osoby, které se dovolávají práv plynoucích z uvedené směrnice, převede ze zásahové služby na jinou službu a také skutečně G. Fuße poté, co požádal o to, aby jeho pracovní doba nepřekračovala maximální týdenní pracovní dobu, převedlo. Podle tohoto soudu vyvstává rovněž otázka, zda nárok na kompenzaci ve formě náhradního volna může vyplývat z ustanovení, která se týkají referenčních dob upravených touto směrnicí.

30 Za těchto podmínek se Verwaltungsgericht Halle rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru tyto předběžné otázky:

„1) Vyplývají ze směrnice [2003/88] nároky na kompenzaci, pokud (veřejnoprávní) zaměstnavatel stanovil pracovní dobu, která překračuje meze uvedené v čl. 6 písm. b) směrnice [2003/88]?

2) V případě kladné odpovědi na první otázku, vychází dotyčný nárok výhradně z porušení směrnice [2003/88] nebo právo [Unie] stanoví pro vznik tohoto nároku další požadavky, jako je například žádost podaná zaměstnavateli o zkrácení pracovní doby nebo skutečnost, že při stanovení pracovní doby došlo k zavinění?

3) Pokud nárok na kompenzaci existuje, vyvstává otázka, zda se týká kompenzace ve formě náhradního volna nebo finančního odškodnění a jaké normy obsahuje právo [Unie] pro výpočet uvedené kompenzace.

4) Jsou v takovém případě, jakým je projednávaný případ, ve kterém vnitrostátní právní předpisy stanoví pouze pracovní dobu, která překračuje maximální délku pracovní doby podle čl. 6 písm. b) směrnice [2003/88], aniž by byla stanovena jakákoli kompenzace, přímo použitelná referenční období upravená v čl. 16 písm. b) nebo druhém pododstavci článku 19 směrnice [2003/88]? V případě přímého použití vyvstává otázka, zda a popřípadě jak je třeba kompenzaci uskutečnit, pokud zaměstnavatel až do uplynutí referenčního období kompenzaci neprovede.

5) Jak je třeba zodpovědět první až čtvrtou otázku podle směrnice [93/104]?“

K předběžným otázkám

Úvodní poznámky

31 Svými otázkami se předkládající soud dotazuje jednak na podmínky existence nároku na náhradu újmy, která vznikla v takové situaci, jako je situace dotčená ve věci v původním řízení, v níž pracovník zaměstnaný jako hasič u zásahové služby spadající do veřejného sektoru, vykonával průměrnou týdenní pracovní dobu, která přesahovala pracovní dobu upravenou směrnicemi 93/104 a 2003/88, a jednak na procesní podmínky a kritéria pro přiznání takového nároku na náhradu újmy.

32 Za účelem odpovědi na tyto otázky je třeba nejprve poznamenat, že návrh na náhradu újmy podaný ve věci v původním řízení, který se týká doby mezi 1. lednem 2004 a 31. prosincem 2006 spadá, jak to předkládající soud správně konstatoval, zčásti pod ustanovení směrnice 93/104, která byla v platnosti až do 1. srpna 2004, a zčásti pod ustanovení směrnice 2003/88, která s účinností od 2. srpna 2004 ustanovení uvedené směrnice 93/104 kodifikovala. Jelikož jsou však rozhodná ustanovení těchto směrnic v podstatě identická a odpovědi na otázky položené předkládajícím soudem jsou z důvodu této shody stejné bez ohledu na to, jaká směrnice je použitelná, je třeba pro účely odpovědi na tyto otázky použít výlučně ustanovení směrnice 2003/88.

33 Úvodem je třeba připomenout, že článek 6 písm. b) směrnice 2003/88 je důležitým pravidlem sociálního práva Evropské unie – z něhož má mít prospěch každý

pracovník, jelikož je minimálním požadavkem určeným k zajištění ochrany a bezpečnosti jeho zdraví – které ukládá členským státům povinnost stanovit pro průměrnou délku týdenní pracovní doby hranici 48 hodin, která je maximální mezí, ohledně níž je výslovně stanoveno, že zahrnuje přesčasy, a od níž se v případě, že čl. 22 odst. 1 této směrnice nebyl proveden do vnitrostátního práva, nelze v žádném případě odchýlit, pokud jde o takové činnosti, jako je činnost hasičů, o kterou se jedná ve věci v původním řízení, byť by se tak stalo prostřednictvím souhlasu dotyčného pracovníka (viz v tomto smyslu rozsudky ze dne 5. října 2004, Pfeiffer a další, C-397/01 až C-403/01, Sb. rozh. s. I-8835, body 98 a 100, jakož i výše uvedený rozsudek Fuß, body 33 až 35 a 38).

34 Jak již Soudní dvůr rozhodl, členské státy tedy nemohou jednostranně určovat působnost článku 6 písm. b) směrnice 2003/88 tím, že uplatnění tohoto nároku pracovníků na to, aby průměrná délka týdenní pracovní doby nepřesahovala tuto maximální mez, budou vázat na jakoukoli podmínku nebo jej podřídí jakémukoliv omezení (viz výše uvedené rozsudky Pfeiffer a další, bod 99, jakož i Fuß, bod 52).

35 Soudní dvůr rovněž judikoval, že čl. 6 písm. b) směrnice 2003/88 má přímý účinek, neboť přiznává jednotlivcům práva, jichž se mohou dovolávat přímo u vnitrostátních soudů (výše uvedené rozsudky Pfeiffer a další, body 103 až 106, jakož i Fuß, body 56 až 59).

36 Jak přitom Soudní dvůr konstatoval v bodě 60 výše uvedeného rozsudku Fuß, je nesporné, že během doby, která je předmětem návrhu na náhradu újmy, dotčeného v původním řízení, lhůta pro provedení směrnice 93/104, kterou kodifikovala směrnice 2003/88, uplynula a že spolková země Sasko-Anhaltsko neprovedla tuto směrnici do svého vnitrostátního práva, pokud jde o hasiče zaměstnané v zásahové službě.

37 Především je nesporné, že ArbZVO-FW 1998, které bylo na hasiče použitelné v průběhu uvedeného období, umožňovalo stanovení průměrné týdenní pracovní doby přesahující maximální mez v délce 48 hodin, upravenou v článku 6 písm. b) směrnice 2003/88, a že tato spolková země neprovedla do svého vnitrostátního práva možnost odchylky, upravenou v čl. 22 odst. 1 této směrnice, která především vyžaduje, aby dotyčný pracovník udělil svůj souhlas v průběhu tohoto období, jelikož k provedení těchto jednotlivých ustanovení uvedené směrnice došlo až od 1. ledna 2008 přijetím ArbZVO-FW 2007 (viz výše uvedený rozsudek Fuß, body 36, 37 a 45).

38 Za těchto podmínek má tedy takový pracovník, jako je G. Fuß, jehož v zásahové službě zaměstnává Stadt Halle, právo dovolávat se přímo ustanovení čl. 6 písm. b) směrnice 2003/88 vůči tomuto veřejnoprávnímu zaměstnavateli s cílem zajistit dodržování práva na maximální průměrnou délku týdenní pracovní doby nepřesahující 48 hodin, které vyplývá z tohoto ustanovení (výše uvedený rozsudek Fuß, bod 60).

39 V této souvislosti je třeba připomenout, že povinnost členských států, plynoucí ze směrnice, dosáhnout výsledku, který tato směrnice stanoví, a jejich povinnost přijmout veškerá vhodná obecná i zvláštní opatření k zajištění plnění tohoto závazku,

stanovená čl. 4 odst. 3 SFEU, jsou uloženy všem orgánům členských států. Takové povinnosti zavazují tyto orgány, včetně případu, kdy jsou v postavení veřejného zaměstnavatele (rozsudek ze dne 15. dubna 2008, Impact, C-268/06, Sb. rozh. s. I-2483, bod 85).

40 Z toho podle ustálené judikatury vyplývá, že vnitrostátní soudy a orgány veřejné správy v případě, že nemohou vykládat a používat vnitrostátní právní předpisy v souladu s požadavky práva Unie, mají povinnost uplatňovat v plném rozsahu právo Unie a chránit práva, která toto právo přiznává jednotlivcům, s tím, že v případě potřeby neuplatní žádné ustanovení vnitrostátního práva, které by bylo v rozporu s právem Unie (viz v tomto smyslu rozsudky ze dne 22. června 1989, Costanzo, 103/88, Recueil, s. 1839, bod 33; ze dne 11. ledna 2007, ITC, C-208/05, Sb. rozh. s. I-181, body 68 a 69, jakož i výše uvedený rozsudek Fuß, bod 63).

41 Na otázky položené předkládajícím soudem je třeba odpovědět ve světle těchto úvodních úvah.

K první otázce

42 Podstatou první otázky předkládajícího soudu je, zda právo Unie, a především směrnice 2003/88, přiznává takovému pracovníkovi, jako je G. Fuß ve věci v původním řízení, který jako hasič zaměstnaný u zásahové služby spadající do veřejného sektoru, odpracoval průměrnou týdenní pracovní dobu přesahující maximální mez v délce 48 hodin, upravenou v čl. 6 písm. b) této směrnice, nárok na náhradu vzniklé újmy.

43 Je třeba připomenout, že cílem směrnice 2003/88 je stanovení minimálních požadavků určených ke zlepšení životních a pracovních podmínek pracovníků pomocí sbližování vnitrostátních právních předpisů týkajících se zejména délky pracovní doby. Tato harmonizace na úrovni Unie v oblasti úpravy pracovní doby směřuje k zaručení lepší ochrany bezpečnosti a zdraví pracovníků tím, že jim dává nárok na minimální, zejména denní a týdenní, doby odpočinku, jakož i na přiměřené přestávky na odpočinek, a tím, že stanoví maximální hranici týdenní pracovní doby (viz zejména výše uvedené rozsudky Pfeiffer a další, bod 76, jakož i Fuß, bod 32).

44 Jak správně uvedla Evropská komise, směrnice 2003/88 naopak neobsahuje žádné ustanovení, které by upravovalo sankce použitelné v případě porušení minimálních požadavků, které upravuje, zejména ohledně délky pracovní doby, a neobsahuje tedy žádné zvláštní pravidlo upravující náhradu újmy, která mohla pracovníkům z důvodu takového porušení vzniknout.

45 Je třeba nicméně připomenout, že podle ustálené judikatury Soudního dvora platí, že systému smluv, na kterých je Unie založena, je vlastní zásada odpovědnosti státu za újmu způsobenou jednotlivcům v důsledku porušení práva Unie, které mu lze přičíst (viz v tomto smyslu rozsudky ze dne 19. listopadu 1991, Francovich a další, C 6/90 a C 9/90, Recueil, s. I-5357, bod 35; ze dne 5. března 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, C-46/93 a C-48/93, Recueil, s. I-1029, bod 31, jakož i ze dne 26. ledna 2010, Transportes Urbanos y Servicios Generales, C-118/08, Sb. rozh. s. I-635, bod 29).

46 Z uvedené judikatury vyplývá, že tato povinnost je platná pro jakékoli porušení práva Unie členským státem, a to bez ohledu na veřejný orgán, který se tohoto porušení dopustil, a bez ohledu na to, jaký veřejný orgán má podle práva dotyčného členského státu povinnost tuto újmu nahradit (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Brasserie du pêcheur a Factortame, bod 32; rozsudek ze dne 1. června 1999, Konle, C-302/97, Recueil, s. I-3099, bod 62; ze dne 4. července 2000, Haim, C-424/97, Recueil, s. I-5123, bod 27, a ze dne 30. září 2003, Köbler, C-224/01, Recueil, s. I-10239, bod 31).

47 Soudní dvůr k tomu judikoval, že poškození jednotlivci mají nárok na náhradu újmy, jsou-li splněny tři podmínky, a sice, že cílem porušené právní normy Unie je přiznat práva jednotlivcům, že porušení této normy je dostatečně závažné a že existuje přímá příčinná souvislost mezi tímto porušením povinnosti a újmou způsobenou jednotlivcům (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Transportes Urbanos y Servicios Generales, bod 30).

48 Tyto podmínky umožňující určit odpovědnost členských států za újmu způsobenou jednotlivcům porušením práva Unie musí být vnitrostátními soudy v zásadě používány v souladu s pokyny poskytnutými Soudním dvorem pro jejich používání (viz rozsudek ze dne 12. prosince 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, Sb. rozh. s. I-11753, bod 210 a citovaná judikatura).

49 Ve věci v původní řízení je třeba v této souvislosti uvést, že pokud jde o první podmínku, vyplývá již z bodů 33 až 35 tohoto rozsudku, že článek 6 písm. b) směrnice 2003/88 v rozsahu, v němž ukládá členským státům maximální mez průměrné délky týdenní pracovní doby, která musí být jakožto minimální požadavek přiznána

každému pracovníkovi, představuje důležité pravidlo sociálního práva Unie, které nelze podrobit jakékoli podmínce nebo jakémukoli omezení a které jednotlivcům přiznává práva, jichž se mohou přímo dovolávat u vnitrostátních soudů.

50 Za těchto podmínek je zjevné, že článek 6 písm. b) směrnice 2003/88 představuje právní pravidlo Unie, které přiznává práva jednotlivcům, a že je tedy první podmínka týkající se existence práva na náhradu újmy ve věci v původním řízení splněna.

51 Pokud jde o druhou podmínku, je třeba připomenout, že podle judikatury Soudního dvora platí, že dostatečně závažné porušení práva Unie předpokládá, že členský stát zjevně a závažným způsobem překročil meze své posuzovací pravomoci, přičemž skutečnosti, ke kterým je třeba v tomto ohledu přihlédnout, jsou zejména stupeň jasnosti a přesnosti porušeného pravidla, jakož i rozsah prostoru pro uvážení, který toto pravidlo ponechává vnitrostátním orgánům (viz zejména výše uvedený rozsudek Brasserie du pêcheur a Factortame, body 55 a 56, jakož i rozsudek ze dne 25. ledna 2007, Robins a další, C-278/05, Sb. rozh. s. I-1053, bod 70).

52 V každém případě je porušení práva Unie dostatečně závažné, pokud k němu došlo ve zjevném rozporu s judikaturou Soudního dvora v dané oblasti (viz zejména výše uvedený rozsudek Brasserie du pêcheur a Factortame, bod 57; rozsudek ze dne 28. června 2001, Larsy, C-118/00, Recueil, s. I-5063, bod 44, a výše uvedený rozsudek Köbler, bod 56).

53 Ačkoli, jak bylo uvedeno v bodě 48 tohoto rozsudku, je v zásadě na vnitrostátních soudech, aby ověřily, zda jsou podmínky odpovědnosti států vyplývající z porušení práva Unie splněny, je třeba konstatovat, že ve věci v původním řízení má Soudní dvůr všechny nezbytné informace k posouzení, zda skutkový stav v projednávaném případě musí být kvalifikován jako dostatečně závažné porušení práva Unie (viz obdobně rozsudky ze dne 26. března 1996, British Telecommunications, C-392/93, Recueil, s. I-1631, bod 41, jakož i ze dne 17. října 1996, Denkavit a další, C-283/94, C-291/94 a C-292/94, Recueil, s. I-5063, bod 49).

54 Komise správně uvedla, že v době, jíž se týká podaný návrh na kompenzaci, který je předmětem věci v původním řízení, tedy mezi 1. lednem 2004 a 31. prosincem 2006, kdy měl G. Fuß povinnost pracovat na základě ArbZVO-FW 1998 v průměru 54 hodin týdně, včetně 24-hodinových směn sestávajících z aktivní služby a pracovní pohotovosti, během nichž musel být přítomen na pracovišti, vydal již Soudní dvůr rozsudek ze dne 3. října 2000 ve věci Simap (C-303/98, Recueil, s. I 7963), usnesení ze dne 3. července 2001 ve věci CIG (C-241/99, Recueil, s. I-5139) a rozsudek ze dne 9. září 2003, Jaeger (C-151/02, Recueil, s. I-8389).

55 Z této judikatury Soudního dvora předcházející skutkovému stavu ve sporu v původním řízení přitom jasně vyplývá, že pracovní doba odpovídající pracovní pohotovosti a pohotovostní službě, během nichž je dotyčný pracovník fyzicky přítomen na pracovišti, je součástí pojmu „pracovní doba“ ve smyslu směrnice 2003/88, a že tedy tento pojem brání vnitrostátním právním předpisům upravujícím průměrnou týdenní pracovní dobu, která – vzhledem k tomu, že zahrnuje takové doby pracovní pohotovosti a pohotovostní služby – překračuje maximální týdenní mez upravenou v článku 6 písm. b) uvedené směrnice (viz výše uvedený rozsudek Simap, body 46 až 52, výše uvedené usnesení CIG, body 33 a 34, jakož i výše uvedený rozsudek Jaeger body 68 až 71, 78 a 79).

56 Krom toho Soudní dvůr uvedenou judikaturu týkající se dob pracovní pohotovosti, kterou odpracovali pracovníci spadající, tak jako v projednávaném případě, do oblasti civilní ochrany, potvrdil dne 5. října 2004, tedy v rozhodné době, ve svém výše uvedeném rozsudku Pfeiffer a další.

57 Jelikož měl Soudní dvůr také za to, že o otázce pojmu „pracovní doby" ve smyslu směrnice 2003/88 nelze rozumně pochybovat, přijal rovněž během této doby, a to dne 14. července 2005, ve světle veškeré judikatury zmíněné v bodech 53 až 55 tohoto rozsudku podle čl. 104 odst. 3 svého jednacího řádu výše uvedené usnesení Personalrat der Feuerwehr Hamburg, v němž rozhodl, že na činnosti vykonávané zásahovými silami hasičské veřejné služby – kromě případu výjimečných okolností, které v projednávané věci nenastaly – se vztahuje směrnice 2003/88, takže její čl. 6 písm. b) v zásadě brání překročení stropu ve výši 48 hodin stanoveného pro maximální délku týdenní pracovní doby, včetně pohotovostních služeb (viz výše uvedený rozsudek Fuß, bod 44).

58 Za těchto podmínek je nutno konstatovat, že jelikož nedodržení požadavků upravených v čl. 6 písm. b) směrnice 2003/88 v průběhu doby dotčené ve věci v původním řízení bylo zjevným porušením judikatury Soudního dvora, musí být považováno za dostatečně závažné porušení práva Unie, a proto je ve věci v původním řízení splněna i druhá podmínka, jež je nezbytná pro uznání existence nároku na náhradu újmy.

59 Konečně, pokud jde o třetí podmínku vzniku odpovědnosti státu z důvodu porušení práva Unie, je na vnitrostátním soudu, aby ověřil, zda, jak zjevně vyplývá ze spisu předloženého Soudnímu dvoru, existuje přímá příčinná souvislost mezi uvedeným porušením čl. 6 písm. b) směrnice 2003/88 a újmou, která vznikla G. Fußovi v důsledku ztráty doby odpočinku, která by mu náležela, kdyby byla dodržena maximální délka týdenní pracovní doby upravená tímto ustanovením.

60 Zdá se tedy, že s výhradou ověření, která musí provést předkládající soud, jsou podmínky uložené judikaturou Soudního dvora k přiznání nároku na náhradu újmy ve věci v původním řízení splněny, což ostatně při jednání připustila i samotná německá vláda.

61 V souladu s judikaturou citovanou v bodě 46 tohoto rozsudku může být náhrada této újmy způsobené jednotlivci zajištěna takovým veřejnoprávním subjektem, jako jsou ve věci v původním řízení Stadt Halle nebo spolková země Sasko-Anhaltsko, pokud byla tato újma způsobena opatřeními interní povahy, která byla těmito subjekty přijata v rozporu s právem Unie. Právo Unie navíc nebrání ani tomu, aby odpovědnost takového veřejnoprávního orgánu za újmu způsobenou jednotlivci takovými opatřeními mohla vzniknout vedle odpovědnosti, kterou má samotný členský stát (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Haim, body 31 a 32).

62 V této souvislosti je nutno připomenout, že s výhradou práva na náhradu újmy, které má svůj základ přímo v právu Unie, pokud jsou splněny všechny tři podmínky připomenuté v bodě 47 tohoto rozsudku, musí stát poskytnout náhradu za důsledky způsobené újmy v souladu s vnitrostátními právními předpisy upravujícími odpovědnost, přičemž podmínky náhrady újmy stanovené vnitrostátními právními předpisy nesmí

být méně příznivé než podmínky platné pro podobné nároky vzniklé na základě vnitrostátního práva (zásada rovnocennosti) ani nesmí být upraveny tak, aby v praxi znemožňovaly nebo nadměrně ztěžovaly získání náhrady újmy (zásada efektivity) (výše uvedený rozsudek Köbler, bod 58; rozsudek ze dne 13. března 2007, Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, C-524/04, Sb. rozh. s. I-2107, bod 123, jakož i výše uvedený rozsudek Transportes Urbanos y Servicios Generales, bod 31).

63 Na první otázku je tedy třeba odpovědět tak, že takový pracovník, jako je G. Fuß ve věci v původním řízení, který jako hasič zaměstnaný u zásahové služby spadající do veřejného sektoru odpracoval průměrnou týdenní pracovní dobu přesahující maximální strop upravený v čl. 6 písm. b) směrnice 2003/88, se může dovolávat práva Unie, aby z titulu odpovědnosti orgánů dotčeného členského státu získal náhradu újmy vzniklé v důsledku porušení tohoto ustanovení.

Ke druhé otázce

64 První částí své druhé otázky se předkládající soud táže, zda právo Unie brání takovým vnitrostátním právním předpisům, jako jsou právní předpisy dotčené ve věci v původním řízení, které podřizují právo pracovníka, který je zaměstnán ve veřejném sektoru, na náhradu újmy vzniklé v důsledku porušení právního pravidla Unie ze strany orgánů dotyčného členského státu, v daném případě článku 6 písm. b) směrnice 2003/88,

dodatečné podmínce, kterou je zavinění ze strany zaměstnavatele. Druhou částí této otázky se předkládající soud dotazuje, zda toto právo na náhradu může podléhat povinnosti požádat předem zaměstnavatele, aby toto ustanovení dodržoval.

K podmínce zavinění zaměstnavatele

65 Je třeba připomenout, že podle judikatury Soudního dvora jsou k tomu, aby jednotlivcům vzniklo právo na náhradu újmy dostačující, tři podmínky zmíněné v bodě 47 tohoto rozsudku (viz výše uvedené rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, bod 66, jakož i Köbler, bod 57).

66 Z toho vyplývá, že právo Unie nijak nevylučuje, aby odpovědnost státu za porušení tohoto práva mohla být na základě vnitrostátního práva založena za méně omezujících podmínek (viz výše uvedený rozsudek Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, bod 115 a citovaná judikatura), avšak brání tomu, aby v této souvislosti ukládalo další podmínky.

67 Soudní dvůr již rozhodl, že ačkoli některé objektivní a subjektivní okolnosti, které lze v rámci vnitrostátního právního systému podřadit pod pojem zavinění, mohou být s ohledem na judikaturu připomenutou v bodě 51 tohoto rozsudku relevantní

pro posouzení, zda je porušení práva Unie dostatečně závažné, zůstává skutečností, že povinnost nahradit újmu způsobenou jednotlivcům nemůže podléhat podmínce vycházející z pojmu zavinění, jež přesahuje dostatečně závažné porušení práva Unie. Uložení takové dodatečné podmínky by totiž znamenalo zpochybnění práva na náhradu újmy, majícího základ v právním řádu Unie (viz výše uvedené rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, body 78 až 80, jakož i Haim, bod 39).

68 Tak by tomu přitom bylo v případě uložení podmínky, podle níž by v takové věci, jaká je předmětem původního řízení, podléhalo právo na náhradu újmy vzniklé v důsledku porušení práva Unie důkazu existence zvláštního zavinění, jako je úmysl či nedbalost, jehož se dopustil zaměstnavatel, v daném případě Stadt Halle, jelikož ArbZVO-FW 1998, jak vyplývá z bodů 51 až 58 tohoto rozsudku, představuje samo o sobě dostatečně závažné porušení práva Unie.

69 Je nicméně na předkládajícím soudu, aby ve věci, která mu byla předložena, určil, zda je taková dodatečná podmínka skutečně upravena vnitrostátními právními předpisy, přičemž německá vláda jak ve svém písemném vyjádření, tak při jednání uvedla, že právo na náhradu újmy není podle vnitrostátního práva podmíněno zaviněním na straně zaměstnavatele.

70 Na první část druhé otázky je tedy třeba odpovědět tak, že právo Unie brání takovým vnitrostátním právním předpisům, o jaké jde ve věci v původním řízení, které podřizují, což musí ověřit předkládající soud, právo pracovníka, který je zaměstnán ve

veřejném sektoru, na náhradu újmy vzniklé v důsledku porušení právního pravidla Unie ze strany orgánů dotyčného členského státu, v daném případě článku 6 písm. b) směrnice 2003/88, podmínce týkající se zavinění, jež přesahuje dostatečně závažné porušení uvedeného práva.

K podmínce týkající se povinnosti podat nejprve žádost u zaměstnavatele

71 Podle Stadt Halle a německé vlády, je podmínka, podle níž musí být zaměstnavateli nejprve podána žádost, a která vychází z vnitrostátní judikatury, odůvodněna skutečností, že právo každého úředníka na kompenzaci ve formě náhradního volna v případě, že délka jeho pracovní doby přesáhla délku, kterou stanoví právní předpisy, spočívá na zásadě dobré víry zakotvené v § 242 BGB, a je tudíž integrální součástí vztahu důvěry, jakož i služebního poměru mezi úředníkem a veřejnoprávním zaměstnavatelem. Podle jejich názoru poskytuje tento požadavek zaměstnavateli možnost zařídit se tak, aby dostál této povinnosti kompenzace a příslušným způsobem upravil rozpis služeb. Stadt Halle v této souvislosti dodává, že uvedený požadavek odráží vůli vnitrostátního zákonodárce zabránit v zájmu zajištění kontinuity veřejné služby akumulaci velkého počtu hodin náhradního volna z titulu kompenzace.

72 V této souvislosti je třeba připomenout, že platí, jak vyplývá z judikatury citované v bodě 62 tohoto rozsudku, že pokud neexistují ustanovení práva Unie v dané oblasti, přísluší členským státům, aby upravily procesní podmínky žalob určených k zajištění ochrany práv, která jednotlivcům vyplývají z práva Unie, za předpokladu, že tyto procesní podmínky dodrží zásady rovnocennosti a efektivity (viz rozsudek ze dne

14. prosince 1995, Peterbroeck, C-312/93, Recueil, s. I-4599, bod 12; výše uvedený rozsudek Impact, bod 46, a rozsudek ze dne 29. října 2009, Pontin, C-63/08, Sb. rozh. s. I-10467, bod 43).

73 Pokud jde o zásadu rovnocennosti, ze skutečností předložených Soudnímu dvoru v daném případě vyplývá, že, jak tvrdí německá vláda, požadavek podat nejprve žádost zaměstnavateli, jelikož je založen na zásadě dobré víry upravené v § 242 BGB, se zjevně týká, což ovšem musí ověřit vnitrostátní soud, všech žalob podaných úředníky proti jejich zaměstnavateli za účelem náhrady vzniklé újmy, ať již tato újma pramení z porušení vnitrostátního práva nebo z porušení práva Unie.

74 Předkládající soud se naopak táže, zda tato podmínka není v rozporu se zásadou efektivity, jelikož by mohla nadměrně ztěžovat provádění práva Unie.

75 V této souvislosti je třeba připomenout, že pokud jde o využití dostupných právních prostředků za účelem zpochybnění odpovědnosti členského státu za porušení práva Unie, Soudní dvůr již konstatoval, že vnitrostátní soud může ověřit, zda poškozený projevil přiměřenou snahu k odvrácení újmy nebo omezení jejího rozsahu, a zvláště zda včas využil všech dostupných právních prostředků (výše uvedené rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, bod 84; Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, bod 124, jakož i rozsudek ze dne 24. března 2009, Danske Slagterier, C-445/06, Sb. rozh. s. I-2119, bod 60).

76 Podle obecné zásady, která je společná právním řádům členských států, totiž musí poškozený projevit přiměřenou snahu omezit rozsah újmy, jinak mu hrozí, že újmu ponese sám (rozsudek ze dne 19. května 1992, Mulder a další v. Rada a Komise, C-104/89 a C-37/90, Recueil, s. I-3061, bod 33; výše uvedený rozsudek Brasserie du pêcheur a Factortame, bod 85, jakož i výše uvedený rozsudek Danske Slagterier, bod 61).

77 Z judikatury Soudního dvora nicméně vyplývá, že by bylo v rozporu se zásadou efektivity, kdyby poškozeným byla uložena povinnost systematicky využívat veškeré právní prostředky, které mají k dispozici, třebaže by tím byly vyvolány nadměrné obtíže nebo by to na nich nemohlo být spravedlivě požadováno (výše uvedený rozsudek Danske Slagterier, bod 62).

78 Soudní dvůr již v této souvislosti judikoval, že výkon práv svěřených jednotlivcům přímo použitelnými ustanoveními práva Unie by byl nemožný nebo nadměrně obtížný, kdyby jejich žaloby na náhradu újmy založené na porušení tohoto práva musely být zamítnuty nebo částečně zamítnuty jen z toho důvodu, že se jednotlivci nedomáhali práva, které jim přiznává právo Unie a které jim vnitrostátní právo upíralo, s cílem napadnout odmítnutí členského státu právními prostředky určenými k tomuto účelu, dovolávajíce se přednosti a přímého účinku práva Unie (viz rozsudek ze dne 8. března 2001, Metallgesellschaft a další, C-397/98 a C-410/98, Recueil, s. I-1727, bod 106, jakož i výše uvedený rozsudek Danske Slagterier, bod 63).

79 V projednávaném případě je třeba připomenout, že jak vyplývá z bodu 33 tohoto rozsudku, článek 6 písm. b) směrnice 2003/88, kterým má být zaručena účinná ochrana bezpečnosti a zdraví pracovníků tím, že jim bude zajištěn efektivní nárok na

maximální délku týdenní pracovní doby, jakož i minimální doby odpočinku, představuje pravidlo sociálního práva Unie zvláštní důležitosti, od něhož se v případě neprovedení čl. 22 odst. 1 této směrnice nemůže odchýlit žádný zaměstnavatel ve vztahu k takovému pracovníkovi, jako je G. Fuß.

80 Soudní dvůr přitom již rozhodl, že pracovníka je třeba považovat za slabší stranu pracovněprávního vztahu, takže je nutné zabránit tomu, aby měl zaměstnavatel možnost omezovat jej na jeho právech (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Pfeiffer a další, bod 82).

81 Vzhledem k tomuto slabšímu postavení může být totiž takový pracovník odrazen od otevřeného uplatňování svých práv vůči svému zaměstnavateli, jelikož nárokování těchto práv jej může vystavit opatřením zaměstnavatele, která mohou mít vliv na pracovněprávní vztah v neprospěch tohoto pracovníka.

82 Ve věci v původním řízení tak není sporné, že Stadt Halle, jak vyplývá z předkládacího rozhodnutí, předem informovala své zaměstnance o tom, že pracovníky, kteří se budou dovolávat práv plynoucích ze směrnice 2003/88, převede na jiné místo, a že když jí G. Fuß požádal a odkázal při tom na výše uvedené usnesení Personalrat der Feuerwehr Hamburg, aby v zásahové službě, v níž byl zaměstnán, byla dodržována maximální délka týdenní pracovní doby upravená v čl. 6 písm. b) uvedené směrnice, byl s okamžitou platností převeden proti své vůli na jiné služební místo.

83 Krom toho je třeba zdůraznit, že v takové věci, o jakou jde v původním řízení, jež se týká porušení ustanovení práva Unie, které má přímý účinek, ze strany zaměstnavatele veřejného sektoru, má povinnost dotyčných pracovníků požádat nejprve svého zaměstnavatele o ukončení porušování tohoto ustanovení za účelem získání náhrady újmy vzniklé v důsledku tohoto porušení za následek, že orgánům dotyčného členského státu bude umožněno, aby povinnost dbát na dodržování těchto ustanovení byla nepřetržitě přenášena na jednotlivce, čímž je těmto orgánům případně umožněno, aby byly vyňaty z jejich dodržování, pokud taková žádost podána nebyla.

84 Jak přitom správně uvedli G. Fuß a Komise, čl. 6 písm. b) směrnice 2003/88 rozhodně nevyžaduje, aby dotyční pracovníci požádali svého zaměstnavatele o dodržování minimálních požadavků upravených tímto ustanovením, ba naopak ukládá zaměstnavateli, aby v případě, že do vnitrostátního práva byla provedena odchylka upravená v článku 22 této směrnice, získali osobní, výslovný a svobodně vyjádřený souhlas uvedeného pracovníka s tím, že se vzdává práv přiznaných tímto článkem 6 písm. b) (viz výše uvedený rozsudek Pfeiffer další, body 82 a 84).

85 Krom toho je třeba připomenout, že podle judikatury, a jak již vyplývá z bodů 39 a 40 tohoto rozsudku, platí, že jsou-li splněny podmínky požadované k tomu, aby se ustanovení směrnice mohli dovolávat jednotlivci před vnitrostátními soudy, jsou již proto všechny orgány členských států, včetně orgánů decentralizovaných celků, jako jsou spolkové země, města nebo obce, případně i jakožto veřejnoprávní zaměstnavatelé, povinny tato ustanovení uplatňovat (viz v tomto smyslu výše uvedené rozsudky Costanzo, body 30 až 33, jakož i Fuß, body 61 a 63).

86 Za těchto podmínek je třeba mít za to, že nelze považovat za přiměřené požadovat od takového pracovníka, kterému stejně jako G. Fußovi vznikla újma z důvodu, že jeho zaměstnavatel porušil práva přiznaná článkem 6 písm. b) směrnice 2003/88, aby pro uplatnění nároku na získání náhrady této újmy podal u tohoto zaměstnavatele předchozí žádost.

87 Z toho vyplývá, že požadavek takové předchozí žádosti je v rozporu se zásadou efektivity.

88 V této souvislosti nemůže Stadt Halle odůvodnit uvedený požadavek nutností zabránit akumulaci velkého počtu hodin náhradního volna z titulu kompenzace, jelikož k zabránění takové akumulace postačí plné dodržování ustanovení čl. 6 písm. b) směrnice 2003/88.

89 Krom toho se německá vláda neprávem pokouší prokázat analogii mezi vnitrostátními právními předpisy dotčenými ve věci v původním řízení a čl. 91 odst. 2 první odrážkou služebního řádu úředníků Evropské unie. Požadavek předchozího podání stížnosti u orgánu oprávněného ke jmenování, který je v tomto ustanovení upraven jako podmínka přípustnosti žalob podaných úředníky Unie, se totiž týká podání žaloby proti individuálnímu aktu nepříznivě zasahujícímu do úředníkova právního postavení ze strany tohoto orgánu, a nikoli, jako v daném případě, zpochybnění vnitrostátních právních předpisů, které způsobily újmu jednotlivcům, přičemž jsou v rozporu s právem Unie, u něhož mají členské státy, jak vyplývá z bodů 83 až 85 tohoto rozsudku, povinnost samy zajistit jeho dodržování, aniž ji mohou na tyto jednotlivce přenést.

90 V důsledku toho je třeba na druhou část druhé otázky odpovědět tak, že právo Unie brání takovým právním předpisům, o jaké jde ve věci v původním řízení, které podřizují právo pracovníka zaměstnaného ve veřejném sektoru na náhradu újmy vzniklé v důsledku porušení článku 6 písm. b) směrnice 2003/88 ze strany orgánů dotyčného členského státu, podmínce, aby předem požádal svého zaměstnavatele o dodržování tohoto ustanovení.

Ke třetí a čtvrté otázce

91 Svou třetí a čtvrtou otázkou, které je třeba posuzovat společně, se předkládající soud táže na formu práva na náhradu újmy, jakož i způsobu jejího výpočtu.

92 Pokud jde o formu a způsob výpočtu náhrady újmy, je třeba uvést, že náhrada újmy způsobené jednotlivcům porušeními práva Unie musí být přiměřená vzniklé újmě, tak aby zajišťovala skutečnou ochranu jejich práv (výše uvedený rozsudek Brasserie du pêcheur a Factortame, bod 82).

93 Jak již vyplývá z bodu 62 tohoto rozsudku, neexistují-li ustanovení práva Unie v této oblasti, je na vnitrostátním právním řádu každého členského státu, aby s výhradou dodržení zásad rovnocennosti a efektivity stanovil kritéria umožňující určit rozsah náhrady újmy (výše uvedený rozsudek Brasserie du pêcheur a Factortame, bod 83).

94 Z toho vyplývá, že je na vnitrostátním právu členských států, aby při dodržení zásad uvedených v obou předcházejících bodech jednak určily, zda náhrada újmy způsobená jednotlivci porušením ustanovení směrnice 2003/88 musí být poskytnuta ve formě přiznání dodatečného náhradního volna nebo ve formě finančního odškodnění, a jednak definovaly pravidla týkající se způsobu výpočtu této náhrady.

95 Pokud jde konkrétně o formu náhrady újmy, je třeba uvést, že poskytnutí dodatečného náhradního volna ani poskytnutí finančního odškodnění nejsou způsobilé takovouto náhradu újmy prakticky znemožnit či ji učinit nadměrně obtížnou. Předkládající soud se tedy musí především ujistit o tom, že zvolená forma náhrady újmy bude dodržovat zásadu rovnocennosti, což je třeba posoudit ve světle náhrad přiznávaných vnitrostátními soudy v rámci stížností nebo podobných žalob vycházejících z vnitrostátního práva.

96 V této souvislosti je třeba uvést, že na rozdíl od toho, co tvrdí G. Fuß a Komise, nelze ze směrnice 2003/88 – vzhledem k tomu, že neobsahuje žádné ustanovení týkající se náhrady újmy vzniklé v důsledku porušení jejích ustanovení – vyvodit, že právo Unie některou z těchto forem náhrady újmy upřednostňuje.

97 Referenční doby upravené v článcích 16 až 19 směrnice 2003/88 k uplatnění čl. 6 písm. b) této směrnice pro účely stanovení průměrné délky týdenní pracovní doby nemohou být každopádně v takové věci, jako je věc v původním řízení, relevantní, jelikož i když mají tato ustanovení v této souvislosti přímý účinek (výše uvedený

rozsudek Simap, bod 70), je nesporné, že všechny příslušné referenční doby, pokud jde o dobu uvedenou v návrhu na náhradu újmy podaném G. Fußem ve věci v původním řízení, již uplynuly.

98 V důsledku toho je třeba na třetí a čtvrtou otázku odpovědět tak, že náhrada újmy ze strany orgánů členských států, kterou tyto způsobily jednotlivcům porušeními práva Unie, musí být přiměřená vzniklé újmě. Neexistují-li ustanovení práva Unie v dané oblasti, je na vnitrostátním právním řádu dotyčného členského státu, aby s výhradou dodržení zásad rovnocennosti a efektivity jednak stanovil, zda újma vzniklá takovému pracovníkovi, jako je G. Fuß ve věci v původním řízení, v důsledku porušení právního pravidla Unie musí být nahrazena přiznáním dodatečného náhradního volna tomuto pracovníkovi, nebo finančním odškodněním, a jednak definoval pravidla týkající se způsobu výpočtu této náhrady. Referenční doby upravené v článcích 16 až 19 směrnice 2003/88 nejsou v této souvislosti rozhodné.

K páté otázce

99 S ohledem na to, co bylo uvedeno v bodě 32 tohoto rozsudku, je třeba na pátou otázku odpovědět tak, že odpovědi na otázky položené předkládajícím soudem jsou shodné bez ohledu na to, zda se na skutkový stav ve věci v původním řízení vztahují ustanovení směrnice 93/104 nebo ustanovení směrnice 2003/88.

K nákladům řízení

100 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (druhý senát) rozhodl takto:

1) **Takový pracovník, jako je G. Fuß ve věci v původním řízení, který jako hasič zaměstnaný u zásahové služby spadající do veřejného sektoru odpracoval průměrnou týdenní pracovní dobu přesahující pracovní dobu upravenou v čl. 6 písm. b) směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/88/ES ze dne 4. listopadu 2003 o některých aspektech úpravy pracovní doby 2003/88, se může dovolávat práva Unie, aby z titulu odpovědnosti orgánů dotčeného členského státu získal náhradu újmy vzniklé v důsledku porušení tohoto ustanovení.**

2) **Právo Unie brání takovým právním předpisům, o jaké jde ve věci v původním řízení,**

   – **které podřizují, což musí ověřit předkládající soud, právo pracovníka zaměstnaného ve veřejném sektoru na náhradu újmy vzniklé v důsledku porušení právního pravidla Unie ze strany orgánů dotyčného členského státu, v daném případě článku 6 písm. b) směrnice 2003/88, podmínce vycházející z pojmu zavinění, jež přesahuje dostatečně závažné porušení uvedeného práva, a**

– **které podřizují právo pracovníka zaměstnaného ve veřejném sektoru na náhradu újmy vzniklé v důsledku porušení článku 6 písm. b) směrnice 2003/88 ze strany orgánů dotyčného členského státu podmínce, aby předem požádal svého zaměstnavatele o dodržování tohoto ustanovení.**

3) **Náhrada újmy ze strany orgánů členských států, kterou tyto způsobily jednotlivcům porušeními práva Unie, musí být přiměřená vzniklé újmě. Neexistují-li ustanovení práva Unie v dané oblasti, je na vnitrostátním právním řádu dotyčného členského státu, aby s výhradou dodržení zásad rovnocennosti a efektivity jednak stanovil, zda újma vzniklá takovému pracovníkovi, jako je G. Fuß ve věci v původním řízení, v důsledku porušení právního pravidla Unie musí být nahrazena přiznáním dodatečného náhradního volna tomuto pracovníkovi, nebo finančním odškodněním, a jednak definoval pravidla týkající se způsobu výpočtu této náhrady. Referenční doby upravené v článcích 16 až 19 směrnice 2003/88 nejsou v této souvislosti rozhodné.**

4) **Odpovědi na otázky položené předkládajícím soudem jsou shodné bez ohledu na to, zda se na skutkový stav ve věci v původním řízení vztahují ustanovení směrnice Rady 93/104/ES ze dne 23. listopadu 1993 o některých aspektech úpravy pracovní doby, ve znění směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/34/ES ze dne 22. června 2000 nebo ustanovení směrnice 2003/88.**

Podpisy.